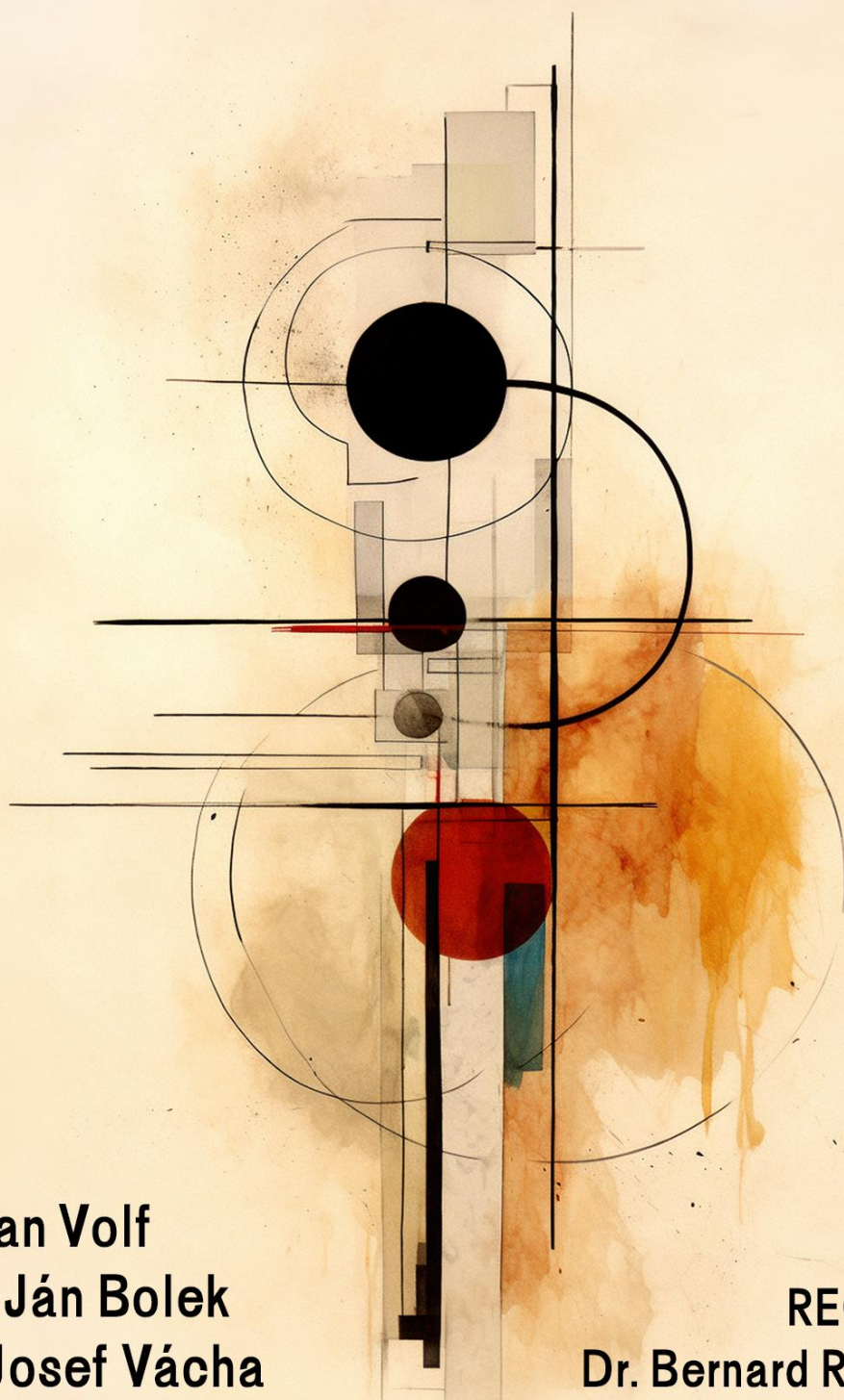

FILOZOFIE

A JEJÍ TERMINOLOGIE

Dr. Jan Volf
Mgr. Ján Bolek
Ing. Josef Vácha

RECENZE:
Dr. Bernard Roštecký

FILOZOFIE A JEJÍ TERMINOLOGIE

AUTOŘI – Dr. Jan Volf, Mgr. Ján Bolek, Ing. Josef Vácha

RECENZE – Dr. Bernard Roštecký

1. Univerzum – celek, kosmos, svět. Univerzální filozofie.

Filozofie

Filozofie je systematická analýza a kritické zkoumání základních problémů, jakými jsou podstata hmoty, mysli, skutečnosti, jazyka, identity, „Já“, svobodná vůle, vnímání, kauzality, vědy, matematiky, času, prostoru a mravních soudů.

Filozofie usiluje o vidění celku světa ve všech souvislostech, snaží se vysvětlit náš život i jeho jednotlivé aspekty v tomto celku.

Filozofie je lidské kladení otázek po základu, smyslu, porozumění a osvětlení celku světa a místa člověka a ducha v něm.

Univerzálie

Ve scholastické filozofii jsou obecniny, tj. nejobecnější pojmy (idea, obecné a druhové pojmy, pravidla, kategorie, hodnoty, ontologické principy). Takzvaný spor o univerzálie vznikl již v rané scholastice okolo otázky, zda univerzálie mají samostatnou existenci mimo jednotlivé věci a nezávisle na nich (pojmový realismus; hlavní představitel Duns Scotus), nebo zda mají skutečnost jen ve spojení s jednotlivými věcmi a v nich (umírněný realismus;

hlavní představitelé Albert Veliký, Tomáš Akvinský), anebo zda se k nim dospívá teprve abstrakcí (nominalismus: stoupenci J. Roscellinus, W. Ockham).

Univerzalismus

Způsob posuzování zaměřený na celek, obecné (na rozdíl od jedinečného; individualismus) a zdůrazňující prvotnost celku před částmi; v užším smyslu zvláště filozofie a teorie společnosti O. Spanna.

Univerzální

Opak dílčího, částečného (partikulárního); v univerzálním se klade důraz na celek (celistvost, celostnost) před jednotlivým (jedinečným, zvláštním). Je třeba vidět specifickou dialektiku mezi univerzálním a partikulárním. G.W.F. Hegel spěl ve svém myšlení ke konkrétní univerzalitě.

Univerzum

Je svět jako celek skutečnosti, veškerenstvo, kosmos.

Definice se najdou u všech velkých filozofů, v nové době zejména u I. Kanta, A. Schopenhauera, F. Nietzscheho, L. Wittgensteina.

Univerzální filozofie

Je idea filozofie jako teorie všech teorií; filozofie v její univerzálnosti jako absolutní formální teorie poznání a vědy (transcendentální filozofie), která systematicky rozvíjí všechny zvláštní teorie.

Celistvost

Je vnitřní jednota spočívající v nezávislosti, autonomii objektu, jeho odlišnosti od okolí.

Celistvost je však relativní vlastnost objektu, protože ho nikdy nemůžeme zcela oddělit od jeho okolí.

Celost

Je každý věcný obsah (struktura), vnitřně rozčleněný, spojující různé prvky a zároveň reprezentující zvláště významový obsah (celek je více než suma jeho částí).

Pojem celosti je znám již v antice; jako pojem protilehlý k bezvztahnému nakupení prvků má ve vědě velkou heuristickou hodnotu, zvláště v oblasti organického a speciálně v oblasti duševna; uplatnil se v psychologii, poté také v biologii, medicíně, sociologii a pedagogice.

Kosmos – 1

V antické řecké přírodní filozofii výraz pro harmonické uspořádání vesmíru v protikladu k neuspořádanému chaosu; často předmět různých přírodně filozofických spekulací; také synonymum pro vesmír.

Řád, svět, veškerenstvo, uspořádání. Lze v něm rozlišit božské a přírodní, světské bytí.

Kosmos – 2

(řec. kosmos, řád celku, vyváženost, harmonie, uspořádání) původně smysluplně rozčleněné řadění, výsledek rozkazu, příkazu; tedy pojem užívaný ve vojensko-politické oblasti (Herodotos).

Svět – 1

Jednak soubor, celek vnější hmotné skutečnosti (vnější svět), jednak pojem úzce spjatý se způsoby lidské existence, v tomto smyslu jej rozvíjí fenomenologie, existenciální filozofie a filozofická antropologie.

U E. Husserla svět našich běžných zkušeností, v nichž žijeme (přirozený svět), jako sféra zjevování bytí jsoucího.

Vše, co vůbec je (celek jsoucna, jsoucí v celku), v co se může zjevit bytí (ontologicky chápaná celkovost vztahů a struktur); jednota toho, co bylo, je a bude, dávající vznikat a zanikat všem jsoucnům, věcem, jimž přichystává jejich bytí v běhu času; jeviště (pole) pro zjevování věcí, aktuální otevřenost jsoucího (otevřená celost); hra protikladů, kdy jsoucno se množí v mnohé, a to opět přechází v jedno.

Takto je svět přístupný (ve vlastní zkušenosti se světem) člověku jako neustálé vznikání a zanikání jsoucího v čase.

Svět – 2

Na rozdíl od přírody či kosmu je pojem svět úzce spojen se způsoby existence člověka a jako specifický termín se objevuje zásluhou fenomenologie, existencialismu a filozofické antropologie až v moderní filozofii.

U Husserla znamenal svět horizont všech horizontů, pozadí pro konturaci předmětů jako daností pro vnímání pro vnímání, univerzální perspektivu naší zkušenosti.

Celek

Jednota určitého množství částí, všeobsáhlé pole sil; části a jednotliví siloví aktéři se vztahují zpět k celku.

Celek (celnost, totalita) se projevuje v jednotlivém jsoucím. Ve filozofii jde vždy o otázku celku, o otázku bytí, o tázání se po smyslu života v celku.

Celek – část, párová kategorie, užívaná v metafyzických filozofických systémech.

- **Celek** je něco, co je složeno z částí nebo je na ně rozložené.

Některé celky předcházejí částem, aniž by z nich mohly vzniknout prostým součtem, jiné jsou důsledkem skládání částí.

Ve starověké i středověké filozofii platila na eleatství založená zásada, že z jednoho nemohou vzniknout dvě (jsoucna), ani ze dvou (jsoucen) jedno. V novověku zůstává tento princip přítomný v tomismu; obecně je pomíjen a tím, bývá z pozice tradiční filozofie vysvětlována ztráta ontologické soudržnosti.

Zejména filozofie přírody rozlišuje homogenní celek (složené ze stejnorodých částí, např. minerály) a heterogenní celek.

- **Část** se vždy vztahuje k nějakému celku.
Může všem mít různé podoby (např. kámen jako část hromady kamenů a oko jako část těla: kámen přemístěný z hromady kamenů zůstává kamenem, oko vyňaté z těla přestává být okem.)

V soudobé filozofii podstatně prohloubil a rozpracoval tuto problematiku strukturalismus, a zvláště speciální vědecké odvětví, zvané mereologie.

2. Systémový a strukturální pohled na filozofii.

Filozofie

(z řec. *filein* milovat, *sofiá* moudrost; vědění) je soustava kritického uvažování o problémech bytí, světa, poznání a člověka, kladení otázek po základu, smyslu porozumění a vysvětlení světa jako celku a místa člověka v něm.

Hledá obecné vlastnosti člověka, struktur přírody, kultury, společnosti i kosmu (z řec. *kosmos* – řád celku; ve středověku označení pro vesmír).

Systém – 1

Řec. *systema* – spojení, skupina, celek; soustava, souhrn souvisejících prvků, sdružených do nějakého smysluplného celku.

Obvykle se skládá z komponent (nebo elementů), které jsou vzájemně spojeny a vzájemně se ovlivňují.

Ve starořecké filozofii původně seskupení, sjednocení, celek.

Později se objevila myšlenka řádu, uspořádanosti prvků nebo části systému.

Též výklad světa z jedné určité ideje, odvození všech jednotlivých principů.

Systém – 2

Určité seskupení sjednocení částí; uspořádání rozmanitých poznatků či předmětů do nějakého celku, jednoty; vědecky se systémy zabývá teorie systémů.

Systémy mohou být otevřené, uzavřené dynamické, statické apod.

Hegelův systém myšlení je v sobě samém kroužící, vymezující se a naplňující se dialektika.

S. Kierkegaard kritizoval vnější, objektivistickou jednotu systémů poznání; stranil jednotě subjektu úplně odevzdaného ideji (životu).

Spekulativní filozof zapomíná na původ svých kategorií a pojmů, a tak se ve svém systému ztrácí.

Za ideou systému vězí představa identity myšlení a bytí.

Systematická teologie

Od 18. století označení pro součást křesťanské teologie; její úlohou je souvislý výklad věrouky a ověření křesťanského nároku na pravdu z hlediska její platnosti pro současnou životní realitu; systematická teologie zahrnuje dogmatiku, etiku (morální teologii) a filozofii náboženství.

Filozofie náboženství

Filozofické zkoumání náboženství, případně určitých náboženských přesvědčení, pokud jde o jejich původ, předpoklady a způsob, jímž odpovídají na specifické filozofické otázky; rozvíjela se od osvícenství, zvláště u Kanta a Hegela.